

THE DEMOGRAPHIC DECLINE OF THE POPULATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA. FACTORS AND CONSEQUENCES

DECLINUL DEMOGRAFIC ÎN REPUBLICA MOLDOVA. FACTORI ȘI CONSECINȚE

Valeriu SAINSUS¹²³, dr. conf. univ.

Constantin MATEI, dr. habilitat, prof. univ.

Maia POSTICĂ¹²⁴, dr., conf. univ.

Abstract: *The demographic decline affects the existence of the state perspective, compromises the economic development, the well-being of the whole society, a phenomenon that has the characteristics of a latent demographic crisis. Factors are interconnected and have a significant impact on changes in demographic structure (age, gender). Demographic aging has mainly affected rural and urban areas, reaching maximum levels of over 18%, and population losses reach 30% for some administrative units.*

Key words: *Demographic transition, depopulation "latent demographic crisis", political genocide, demographic aging*

JEL CLASSIFICATION: J 11

Întroducere. Tranziția economică, reformele economice și sociale nereușite au avut consecințe grave și de durată nu numai în degradarea situației economice, dar a accelerat declinul demografic, fenomen incompatibil cu istoria evoluției economice, sociale și demografice a acestui spațiu. Realitățile noi ce s-au conturat au dat o nouă involuție de sens demografic. Declinul din perioada 1990-2020 afectează existența de perspectivă a statului, compromite dezvoltarea economică, bunăstarea întregii societăți. Dezvoltarea economică nu are un substrat demografic. Pierderile umane ale perioadei menționate pot fi comparate doar cu pierderile din perioada genocidului politic și economic din anii 1940, 1950 (1, p 127-136).

La baza declinului demografic actual din R Moldova pot fi nominalizați mai mulți factori:

- politic, corelat de transformările sistemului din unul centralizat în unul democratic ce a generat instabilitate politică;
- economic, perioada exorbitantă de tranziție economică la relațiile de piață și reformele economice nehibzuite sub diriguirea sistemului politic nehotărât ce insufla cetățeanului nesiguranță și sărăcie extrema unei mari părți a societății. Lipsa voinței politice de a elabora măsuri cardinale eficiente de lungă durată;
- social, prăbușirea sistemului de asigurarea socială, sistemului de ocrotire a sănătății, sferei serviciilor de la toate nivelele;
- demografic, transformări profunde în evoluția fenomenelor de baza corelate cu starea deplorabilă a situației economice și sociale.

Urmările acțiunii acestor factori interconexi, au consecințe catastrofale în evoluția și preconfigurarea situației demografice care va lăsa urmări negative semnificative, atât pe termen mediu, cât și pe termen lung. Actorii politici, economici de la toate nivelele de care depinde soluționarea problemei nu conștientizează că, erorile sociale și economice pot fi atenuate relativ ușor pe cand transformările demografice dirijarea lor durabilă este un proces complex și de durată.

¹²³ Academia de Studii Economice din Moldova, email: sainsus.valeriu.anton@ase.md

¹²⁴ Universitatea de Stat din Moldova

1. Contravese ale evoluției numerice

Urmărind evoluția fenomenelor demografice pe parcurs de 3 decenii, se pot face concluzii despre efectele acțiunilor, măsurilor asupra declinului demografic din țară. Rezultatul dominant al evoluției demografice este diminuarea efectivului populației, fapt, reflectat în mai multe publicații și autori (1). După o perioadă de creștere accelerată a numărului de populație (perioadă 1950-1990 cu o creștere de 1,9 ori de la 2290,4 mii persoane la 4366,3 mii persoane) s-a temperat evoluția în ascensiune. Începând cu perioada 1991-1992 se conturează brusc o nouă încursiune în evoluția populației. Perioada este una în diminuare stabilă și creștere continuă a cotei de reducere.

Tabelul 1. Evoluția numerică a populației R Moldova (mii persoane)

Anii	Total	Urban	Rural
1991	4366,3	2073,6	2292,7
1995	4347,9	2033,0	2314,9
2000	3635,1	1514,2	2129,9
2005	3600,4	1476,0	2124,4
2010	3563,4	1476,7	2087,0
2014	3557,4	1503,0	2054,0
2014*	2998,2	1144,4	1853,8
2015**	2844,7		
2020**	2643,9		
2021**	2597,6		

Sursa: *Recensământul populației 2014; statistica.md **Noua metodologie de calcul a populației statistica.md

Este ușor vizibil din datele tabelului transformări bruște în evoluția numărului de populație:

1. Între anii 1995-2000, când autoritățile de la Chșinău au pierdut sub influență Rusiei și stângă Nistrului controlul a peste 13% din populație și 15% din spațiu geografic. La această scindare secesionistă efectivul populației s-a micșorat cu 670 mii persoane.

2. În anii 2010-2015, s-a modificat metodologia calculului numărului de populație, îndată după recensământul 2014. În corespundere cu această metodologie, calcularea efectivului populației R Moldova s-a diminuat cu 707,5 mii persoane, ceea ce constituie aproape 20% din numărul populației anului 2015. Între anii 2015 și 2020 numărul populației s-a micșorat până la 2643,9 mii persoane. Deci, perioada ce a urmat numai în 5 ani efectivul de populație s-a micșorat, încă cu 200 mii persoane, sau media anuală a fost de peste 40 mii persoane. Corespunzător calculului la 1.01.2021 efectivul populației constituia 2 957, 6 mii persoane. În perioada de independență statul prin toate acțiunile întreprinse nu a putut stabili clar, cert efectivul populației nici prin cele 2 recensăminte, nici prin metodologia nouă, fiind comise erori mari numerice. Constatăm că, transformările au fost semnificative și pentru populația urbană, diminuările constituind pentru perioada dată 45%, iar pentru efectivul populației rurale diminuarea fiind apreciată de aproximativ 20%.

Concluzionând cele expuse, teza de bază este că, pe toata perioada sub influența factorilor menționați efectivul populației țării s-a redus cu 1768,7 persoane sau cu peste 40%. Din lipsa informației oficiale presupunem că aceiași evoluție și a populației pe medii. Acesta o confirmă și ultimele evoluții ale spațiilor date, unde populația urbană s-a diminuat cu 27,5% (sau 570 mii persoane) dintre care 23% revine scindării teritoriale, iar populația rurală s-a micșorat cu 238,7 mii persoane (sau circa 11% dintre care circa 235 mii revine scindării teritoriale).

Asemenea transformări în evoluția demografică, Profesorul V Ghețau le definește ca ”**criză demografică latentă**” (2, p 1) însă, în realitățile R Moldova ele pot fi asemănaute cu **genocid politic**, unde forțele externe politice, dar și cele interne au lăsat de izbeliște evoluția demografică și noile incursiuni ale acestora. Această evoluție este finalitatea transformărilor alerte a tuturor componentelor demografice, interconexiunea acestora, ce au intensificat declinul demografic. Incercarea noastră este de a elucida cu argumente particularitățile evoluției demografice și profunzimea de durată a lui.

2. Reproducerea populației – diminuarea și evoluțiile contrare.

Forța motrice a evoluției demografice la toate etapele de dezvoltare a societății umane o constituie natalitatea populației. Conform afirmațiilor profesorului Ghețău: ”purtătoarea întregului potențial demografic distructiv al mașinării demografice asupra stării și mișcării populației nu provin din schimbările pe care le-a cunoscut mortalitatea, ci rezultă din deculul natalității și stabilizarea ei la valori mici ” (4, p 1). Acesta afirmație este comună și pentru populația R Moldova după perioada 1990, unde numărul, dar și rata natalității sunt în scădere continuă la intensitate maximă (tab.2)

Tabelul 2. Evoluția numărului născuților –vii și a ratei de natalitate

Anii	Numărul născuților-vii	Născuți la 1000 locuitori (in ‰)	Numărul născuților față de 1990 (in ‰)	Rata natalității față de 1990 (in ‰)
1990	77,1	17,1	100	100
1995	56,4	13,0	73	76
2000*	36,9	10,2	48	60
2005	37,5	10,5	47	61
2010	40,5	11,4	52	67
2015	38,6	10,9	50	64
2020**	30,7	11,6	40,0	68

*fără raioanele de est și municipiul Tighina,**calculat raportat la populația cu reședință obișnuită;

Astfel, în perioada cercetată numărul noi-născuților s-a micșorat de 2,3 ori (de la 77,1 mii în 1990 la 32,6 mii persoane în anul 2020) de 2.3 ori. În intervalul 2005- 2015 s-a înregistrat o stabilizare a diminuării cu tendință ușoară de creștere în perioada anilor 2010, față de 2005. Corespunzător, numărul de copii născuți în anul 2020 constiuie doar 40% raporta la acest indicator al anului 1990. Aceleași evoluții le-a avut și rata natalității, însă impactul asupra transformărilor numerice au fost pronunțate. Diminuările substanțiale ale ratei au fost înregistrate în 1990-1995, când rata natalității s-a redus de la 17,1‰ la 13‰ (sau reducerea a constituit 24%). In perioada anului 2000, rata natalității s-a stabilizatîn limitele de 9-10‰, iar variațiile anuale sunt neînsemnate cu tendință de reducere lentă.

Evoluția numărului de decese și a ratei de mortalitate se deosebește esențial de evoluția natalității. Pe parcursul perioadei parcurse 1950-1965 s-a înregistrat o diminuare substanțială a numărului de decese cu 27% iar rata mortalității a scăzut de 2 ori, ca apoi să avem, să asistăm la o creștere treptată și stabilă, cu variații ușoare de la an la an (tab. 2).

Tabelul 3. Evoluția numărului de decese și a ratei de mortalitate

Anii	Numărul deceselor (mii persoane)	Rata mortalității (%)	Numărul de decese în % față de 1990	Rata Mortalității în % față de 1990
1990	42,4	9,7	100	100
1995	53,0	12,2	125	126
2000	41,2	11,3	97	116
2005	44,8	12,4	106	128
2010	43,6	12,3	103	127
2015	39,9	11,2	94	115
2018	37,2	10,5	88	108
2020*	40,7	15,4	96	159

Sursa: statistica.md; *calculat raportat la populația cu reședință obișnuită;

Pentru perioada cercetată ditingem o creștere a mortalității, substanțială este pe perioada 1990-1995 (de la 42,3 mii persoane la 53 mii persoane decedate sau creșterea a constituit 25%), ca

în anii următori numărul decedaților să varieze de la an la an în limitele de 40-45 mii persoane anual. După anul 1995 un val al deceselor se înregistrează în intervalul de timp 2005-2010, pentru ca spre sfârșitul perioadei cercetate numărul decedaților să se diminueze ușor. Astfel, în 2018 s-a înregistrat cel mai mare număr de decedați (37 mii persoane), ca creșterea să continue și în anii următori.

Din tabel este vizibil că, rata de mortalitate are o evoluție în creștere, dar mult mai lentă. După o salt de creștere (26%), în anul 1995 (până la 12,2%), cu unele variații de la an la an se stabilizează în limitele de 11-12%. Cea mai mică rată a perioadei date fiind în anul 2018 (10,5%). În următorii ani rata mortalității este în ușoară evoluție de creștere corelată cu aplicarea noii metodologii de calcul a numărului de populație (conform vechii metodologii rata de mortalitate avea 11,6%).

3. Transformările demografice în structura populației

Fenomenele demografice, evoluția acestora, au un impact semnificativ asupra transformărilor din structura demografică (varstei, genului). Până la 1990, R Moldova se caracteriză printr-o structură demografică favorabilă (pondere considerabilă a populației tinere, și forței de muncă în special tinere, pondere redusă a populației vârstnice) pentru susținerea sistemului economic și social. Transformările demografice au generat efecte negative profunde și dinamice, atât pentru structura demografică (s-a compromis reproducerea), cât și impact negativ asupra reducerii considerabile a populației tinere (copii), acumulării vârstelor de populație sub vârsta de pensie (50+ ani) și peste vârsta de pensie, ca urmare, a sporirii ușoare a speranței de viață și apropierii de vârsta de pensie a generațiilor numerice născute în anii 50-60 ai secolului trecut (tab 3).

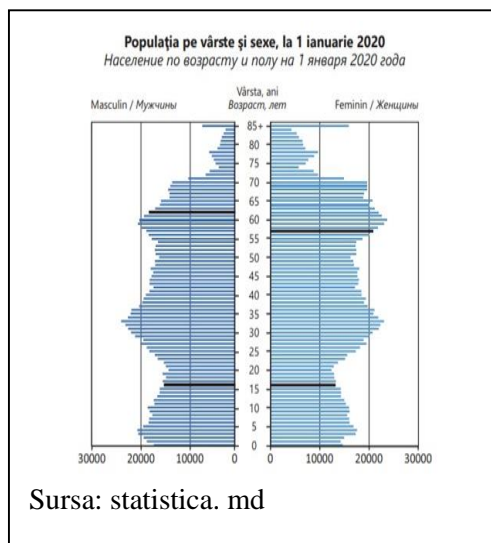
Tabelul 4. Evoluția structurii pe vârste a populației (în %)

Vârsta	1990	2000	2010	2019	2019 în % față de 1990
0-9	19,3	13,8	10,6	10,5	54
10-19	16,4	19,3	14,5	10,6	64
20-29	14,7	15,4	18,9	15,3	104
30-39	16,5	13,8	14,3	18,4	112
40-49	10,2	15,3	13,4	13,5	132
50-59	10,2	8,8	13,9	13,3	130
60-69	7,9	7,7	7,2	11,3	143
70+	4,8	5,9	6,8	7,1	148
Total	100	100	100	100	-----

Sursa: statistica.md;

Pentru evoluția structurii pe vârste a populației sunt caracteristice următoarele particularități

- diminuarea exorbitantă a grupei de vârste tinere după anul 2000, Dacă în ultimul deceniu al secolului XX panderea grupei s-a diminuat numai cu 5% (de la 34,7 la 33,1%) apoi în deceniile urmatoare micșorarea a fost cu 24%. Ritmurile alerte de reducere au fost determinate în primul rand de diminuarea considerabilă a grupei de vârstă 0-9 ani (cu aproape 46%).
- creșterea semnificativă a ponderii grupelor de vârstă 20-59 de ani. Pe întreaga perioadă ponderea acestei grupe a sporit cu 16% (de la 51,4 la 59,5%) un fapt reușit, dar de durată scurtă, pentru că în deceniul al 3-lea (20101-2019) ponderea acestei grupe încercă tendințe ușoare de descreștere, iar din structura demografică este evident că șanse de redresare a acestor grupe lipsesc totalmente, iar emigrația acestor grupe, ar putea accelera diminuarea.
- substanțial s-a accentuat ponderea grupelor de vârste peste 60+ ani. Această creștere a fost determinată de atingerea varstei de generațiile numerice a anilor postbelici, ușoara evoluție în ascensiune a speranței de viață (proces ușor vizibil din structura de varstă și piramida de varste 2020). Astfel, în toată perioada ponderea grupelor 60+ani a sporit cu 45% (de la 12,7 la 18,4%). Grupele de vârste 60-69 de ani și 70+ au fost în creștere aproape identică de 143 și 148 % corespunzător.

4. Îmbătrânirea demografică

Declinul demografic de rand cu reproducerea a avut ca consecință îmbătrânirea populației. Fenomen cu premize conturat încă la sfârșitul anilor 80 al secolului XX, când ponderea varstnicilor peste 60+ ani atinsese cota de 12% din numărul total. Proces, ce în statele europene a decurs lent atingând chiar și secole, pe cand în R Moldova procesul nu a depășit în timp 30 de ani. Dacă la recensământul din 1970 populația în vârstă de 60+ ani constituia 9,2 (ce este aproape de pragul îmbătrânirii), apoi în 1989 a depășit 12,6%, ca în 2014 cota populației vârstnice să fie peste 16%.

Atenționăm că, fenomenul îmbătrânirii demografice are ca particularitate sporirea intensă a ponderii varstnicilor peste 70+ ani ce este urmat de un val de populație sub vârsta de pensie. Ambele per ansamblu trezesc dileme pentru sistemul economic și social din perspectiva timpului.

Tabelul 5. Evoluția numărului populației și ponderea populației de peste 60+ ani

Grupe de vârstă	2000		2010		2019	
	Mii persoane	în %	Mii persoane	în %	Mii persoane	În %
60-64	154,6	4,2	139,6	3,9	223,4	6,3
65-69	126,9	3,5	115,0	3,2	176,6	5,0
70-74	106,4	2,9	102,4	2,9	92,2	2,6
75-79	66,6	1,8	73,4	2,1	72,0	2,0
80-84	25,4	0,7	42,4	1,9	48,0	1,4
85+	16,5	0,5	24,6	0,7	38,2	1,1
Total pe categoriile 60+ ani	496,6	13,6	497,4	14,7	650,4	18,4
Total populație	3644,4	100	3563,7	100	3542,7	100

Sursa: statistica.md;

Între anii 2000-2010 numărul total al populației vârstnice peste 60 de ani a crescut ușor de la 496,4 mii persoane la 497,4 mii persoane. În primele 3 grupe de vârstă 60-74 de ani are loc o sporire a numărului și ponderii, pe când în grupa de vârstă peste 75+ ani creșterea este considerabilă. Această transformare se datorește generațiilor de 60 de ani ajunse la această vârstă născute după cel de al doilea război mondial relativ numeroase. Ponderea crescândă a generațiilor 75+ ani se datorește creșterii modeste a speranței de viață la naștere, transformare ce este în evoluție de peste un deceniu.

În perioada ce a urmat, începând cu 2010, numărul și ponderea tuturor grupelor de vârstă apropiate vârstei de 60 de ani a sporit de la 497,4 mii persoane la 650,4 mii persoane sau sporirea a constituit 31%, iar ponderea în totalul populației a evoluat de la 14,7% la 18,4%. Acest fapt, confirmă evoluția alertă a fenomenului de îmbătrânire demografică. În sursele de specialitate se consideră depășirea limitei de 16% ca grad sporit de îmbătrânire. În R Moldova depășirea este cu 2,4 puncte procentuale, iar evoluția va continua. Este necesar să menționăm următoarele:

1. Dintre statele limitrofe o situație mai confortabilă o are R Belarusi (15%), Ucraina (17%), mai profund este procesul în România (19%), Cehia (20%), Bulgaria (22%), dar situația este și mai alarmantă la un șir de state balcanice, inclusiv Macedonia.

2. Fenomenul îmbătrânirii demografice în R Moldova este determinat de evoluția intensă și pentru mediile urbane și rurale. Gradul de îmbătrânire urbană a atins deja 18,7%, care este ușor mai mare ca cel al populației rurale care constituie 18,1%. Din cele relatate stabilim că, în structura demografică genurile au un grad de îmbătrânire diferit cu o pondere de 15-16 %, caracteristic pentru populația din ambele medii rural și urban.

Diminuarea numărului populației nu a lăsat fără amprente numărul populației pe unități administrative (raioane). Fapt, constatat în studiu (1, p. 246-248) pentru perioada anilor 1990-2004, însă procesul este și în continuare în ascensiune până în prezent.

Analiza evoluției numerice a populației pe unități administrative (raioane) în perioada 2004-2019 confirmă cert diminuarea numărului populației în aproape toate unitățile administrative (35 la număr, excepție face doar raionul Ialoveni). Astfel, dacă per ansamblu pe țară, efectivul de populație s-a redus cu 10%, apoi în 5 unități administrative a crescut, iar în 30 de unități administrative creșterea a fost extrem de modestă de numai 2-3%. O creștere mai considerabilă atestăm în orașul Chișinău de 10,7%. Celelalte unități administrative au avut o reducere medie de 5-10%. Considerabilă a fost reducerea pentru Cantemir (20%), Drochia, Cimișlia, Dondușeni cu circa 8-9%. Cea mai mică diminuarea având raionul Anenii-Noi, Dubăsari, Cahul cu numai 1-2%.

Dacă per ansamblu pe țară, avem o sporire a populației urbane cu 10%, apoi populația urbană pe unități administrative are o evoluție contradictorie, cu deosebiri semnificative de la un raion la altul. În 7 unități administrative populația urbană a sporit ușor (2-5%). Considerabilă a fost creșterea pentru raionul Taraclia 36% (creșterea spectaculoasă fiind definitivării așezării rurale Tvardița în oraș, ce avea o populație de 5,8 mii persoane în 2019), Ialoveni 23% (ce se datorează poziționării învecinate a orașului Ialoveni cu capitala). Corespunzător în 28 de unități administrative numărul populației urbane este în reducere cea ce constituie 4-6%. Reducerile au fost evidente și pentru Rezina (-22%), Râșcani (-21%), Cimișlia (-20%): Reducerea efectivului de populație a constituit 2% pentru urbele Briceni, Dondușeni, Soroca.

Numărul populației rurale a cunoscut o reducere de 114,3 mii persoane sau cu peste 10%. În 8 unități administrative efectivul populației rurale a sporit neesențial cu numai 2-3%. Semnificativ (raportat la realitățile țării) a fost creșterea în raionul Ialoveni (11%), Criuleni (10%) și în localitățile rurale a municipiului Chișinău (23%). În celelalte unități administrative (27) numărul populației s-a diminuat, reducerea maximă fiind de 10-11% pentru raioanele din aria nordică ca: Dondușeni, Florești, Șoldănești. (5, 6)

Reeșind din analiza efectuată fenomenul depopulării nu pare a fi o stare catastrofală. Însă, realitățile privite din teritoriu sunt dramatice raportate la numărul relativ modest pe care îl are țara și țepourile alerte de reducere de perspectivă pe care le poate atinge.

Concluzii:

1. Diminuarea numerică a populației pe unități administrative de facto este mult mai dimensionată. Raportat la noua metodologie de calcul a populației pentru perioada 2014-2021, unde pierderile au fost apreciate la 960 mii persoane, putem presupune că în multe unități administrative reducerile sunt mult sub așteptările noastre.

2. Depopularea a afectat masiv localitățile rurale, și un număr impunător de localități urbane, care au pierdut din atractivitatea lor ca centre urbane locale.

3. Din datele ultimelor studii avem certitudinea că, un șir de localități au avut pierderi de 20-30% din efectivul populației, în special a populației active. Ca exemplificare ducem satul Corgeuți care din 5700 persoane peste 2000 persoane sunt plecate (recensământul 2004). Asemenea situație are majoritatea localităților rurale ale statului.

Bibliografie:

1. C Matei, V. Sainsus, M Hachi, (2014) Evoluția demografică a populației R. Moldova, Chșinău, 210 p.;
2. C Matei, V. Sainsus, M Hachi, (2017), Formarea populației R Moldova, Chșinău, Artpoligraf, 340 p;
3. C Matei, V. Sainsus, M Hachi, Management demografic (în baza studiilor din R. Moldova), Chsinau, 2021;
4. Vasile Ghețau, Declinul demografic și viitorul populației României, București, 2007, IBSN 978-573-7871-88-6, p 74;
5. Valeriu Sainsus, Ia Cocoș, Population Ageing Impact on Pension System in the Republic of Moldova. Possible Righting Ways, Evolution Trend, Socio-Demographic Effects and Mechanisms of Reestablishment, Chișinău, ASEM, 2010 p. 32.
6. Valeriu Sainsus, C Matei, M Postica DECLINUL DEMOGRAFIC AL POPULAȚIEI R. MOLDOVA p 28 1 http://ase.md/files/publicatii/electronice/conf_09.17_vol4.pdf , Culegere de articole selectiv ale Conferinței Științifice Internaționale „Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii” 22-23 septembrie 2017, Chișinău, Vol. IV PRINT ISBN 978-9975-75-898-7, E-ISBN 978-9975-75-899-4
7. Valeriu Sainsus, INEGALITĂȚILE, DISPARITAȚILE DEMOGRAFICE - EFECTELE LOR ÎN SISTEMUL SOCIO-ECONOMIC ȘI ADMINISTRATIV ÎN R. MOLDOVA, Geographia Napocensis Anul XI, nr. 2, 2017, pag 13-22, <http://geographianapocensis.acad-cluj.ro/Revista/index.htm>